

A kötet legnagyobb részét a négy dráma szövege foglalja el: I. *Misericordia dei*, II. *Exaltatio Crucis*, III. *Zapolya-Bebék*, IV. *Rusticus imperans*. E drámákról s a hozzájuk fűzött (EPhK. 1910. 233—5. l.) kommentárról akkor mondhatunk többet, ha a hír szerint ismert többi iskoladrámák is meg fognak jelenni.

DR. BORBÉLY ISTVÁN.

Illei János: Tornyos Péter. Kiadta és bevezetéssel ellátta dr. Alszeghy Zsolt. (Régi Magyar Könyvtár 33. köt.) Ára 1 kor. 60 fillér.

Illei Tornyos Péteréhez mindeddig csupán egy probléma fűződött: vajjon mennyiben átdolgozás? E kérdést Riedl F. vetette föl egyetemi előadásában, utalván arra, hogy »molièrei jelenetek vannak a darabban«. Riedl nyomán Gragger Róbert részletesen összehasonlította (EPhK. 1908. 585—598.) Molièrenek *Bourgeois gentilhomme*-ját Tornyos Péterrel s úgy találta, hogy »a főmotivumok közösek: nagyravágyó polgár a főhős; mindenki, a ki csak teheti, rászedi; hogy a felsőbb körökbe juthasson, öreg kora ellenére tanulni kezd, kapkod a műveltség után, de faragatlan, esetlen. Hetvenkedik hamarosan szerzett csekély tanultságával s felsül vele«. Az epizódok közül a tánczemek felsorolása, a kétszeri átöltözés, a szerepek, a dalok mind közösek. Ellenben »Lőrincznek alakját Molière Nicoléján kívül Holbergnek *Don Ranudo de Colibrados* érdekes alakja, Pedro lakáj, inspirálta«. Az tehát, hogy Illei, ki francziául tudott, tényleg használta Molière és Holberg idézett műveit, ezek után többé nem lehetett kétséges. Azonban Gragger tovább fonta okoskodását. Molière *Bourgeois gentilhomme*-jának legrégebbről ismeretes fordítása 1769-ből való. E fordítást az egri jezsuita kollégiumban a XVIII. század végén el is játszották; ránk egy kolozsvári másolatban maradt, a melyet Beöthy Zsolt fedezett föl. A kolozsvári kéziratnak van még egy másolata a gyulafehérvári Batthyány-könyvtár iskoladrámakódexében, s e másolat mellé van kötve Illeinek két más darabja, *Salamon* és *Titus*. Gragger főleg ezekből a körülményekből arra következtetett, hogy a *Tornyos Péter* alapjául szolgáló *Fenhéjázó*-t (mert ez a Molière-fordítás címe) szintén Illei János fordította.

Alszeghy Zsolt (»Illei János élete és írói munkássága«. Nagyszombat, 1908.) elfogadta Gragger positiv eredményeit, a *Fenhéjázóra* vonatkozó hypothesisit azonban hibásnak tartotta. »Gragger abból indul ki, — írja (E Ph K. 1909. 166.) — hogy a *Fenhéjázót* magában foglaló gyulafehérvári kézirat Illeinek is megőrizte két darabját, a *Salamont* és a *Titust*. Ámde a *Titus* nem Illeinek a fordítása, hanem Kereskényié, a *Salamon* pedig nem Illeinek kezeírása, hanem a drámának idegen kéztől eredő, nyomtatott szövegen alapuló, elrontott másolata.« A polemiát Graggernek replicája zárta be (E Ph K. 1909. 316.), a hol ismételve kijelentette: »a szerzőség kérdése marad, a mint azt felvettem«.

Öt évig szünetelt a vita. Most újból nyilatkozott Alszeghy s *Tornyos Péter* szövegének betűhív lenyomata elé csatolt értekezésében kijelenti: »el kell ismernünk, hogy a *Fenhéjázó* és *Tornyos Péter* azonos forrásból került, hogy Illei *lehetett* amannak is az adaptálója, de viszont elvárjuk, hogy elismertessék az is, hogy e lehetőség valószínűvételére *semmi bizonyítékunk nincs*«. (R. M. K. 33. köt. 13. l.) Alszeghy ezúttal tovább vitte a kutatást. Új megállapításai a következők: Molière *Fenhéjázójának* ma három kéziratos példánya ismeretes. Egyik az 1759—65. közötti időből való gyulafehérvári; másik az 1769-ből való egri; harmadik a kantai minorita-rend iskoladrámái között, 1774 körüli kézírásban maradt *Stolander* című. »*Stolander* — írja Alszeghy (i. m. 15. l.) — Molière darabjának önálló iskolai adaptációja és ha valamelyik *Fenhéjázót* Illei művének kellene mondanunk, legtöbb joggal a *Stolandert* mondhatnók.« Ha elfogadjuk Alszeghy megállapítását, úgy Tornyos Péter keletkezésének idejét 1773 előttre kell tennünk. Ugyanis az említett kantai kéziratos kötetben megtalálható *Tornyos Péter* is, szöveg alatt a másoló nevével. Ez a másoló — Jancsó Ferencz — 1774-ben *Kincses Naso fősvény ember* című komédiát írt, a melynek személyei között »Tornyos Pál«, »Ventifak Gerebontziás diák, Ebhendi, Petymeges Mihály szolgája« szerepelnek. A személyek egyezését csak úgy érthetjük, ha fölteszszük, hogy Jancsó 1774-ben már ismerte Illei Tornyos Péterét.

Ekként egészítette ki Alszeghy kutatása Graggerét. Most, hogy *Tornyos Péter* szövege könnyen hozzáférhetővé lett, irodalomtörténetírásunk új feladat elvégzése elé került. Meg kell állapítani e komédiáról azt, a mi annak legszebb sajátossága: humorát. Stílusának magyarosságát össze kell vetni kortársainak stílusával. Mindenekelőtt pedig arra kell rámutatni, hogy *Tornyos Péter* az első igazi magyar népszínmű, a kezdetlegességnek minden fogyatkozásával, de a kezdet sokatigéréseivel. Hiszen Tornyos, a garabonciás diák, s a hűtlen szolga a következő század népies irodalmának állandó alakjai lesznek. Aztán Illeinek drámaírótehetségét is új megvilágításba kell helyezni. Ő nem volt csupán compiler; forrását nem *csak* magyarosította, hanem a francia komédiából minden ízében magyaros bohózatot készített.

DR. BORBÉLY ISTVÁN.

Kardos Lajos: Arany János Bolond Istókja. Irodalomtörténeti tanulmány. Debreczen, 1914. 8-r. 148 l. Ára 3 korona.

Az Arany műveit tárgyaló, még mindig hiányos irodalomban figyelemreméltó kísérlet Kardos Lajos monographiája. Egyrészt olyan műhöz fordult, melyet a kutatás még nem aknázott ki, jöllehet az subjektív vonatkozásaival kedves feladatnak mutatkozott; másrészt olyan munkát végzett, mely a Bolond Istók méltatásában alapvető marad, mert tárgyát sok tekintetben kimerítette. Az előbbi nem a szerző érdeme: a thema egyetemi pályakérdés volt. A sike-